

## BIBLIJSKI KORIJENI HAGIOLOGIJE I HAGIODULIJE

Dr Ante KRESINA

### Uvodne misli

U bitne sastavnice objavljene i židovske i kršćanske religije ulazi pojam i sadržaj 'svetoga'. One se mogu i nazvati religije 'svetoga'.<sup>1</sup> Taj pojam obilježuje i druge religije te spada u izrazito religioznu terminologiju. Dublje i prodornije shvatiti taj pojam znači ujedno dublje, sržnije, pronicavije i bitnije pojmiti i kršćanstvo i Crkvu. Nisu nam uvijek najjasniji i najuobičajeniji izrazi kao što su vjera, nada, eshaton, život vječni i sl. Tako nam ostaje tajanstven sa svojim relativnostima i analogijama i izraz 'sveto'. Atribut 'svetoga' pridjeva se Bogu, nekim ljudima, mjestima, predmetima, idejama i institucijama. — Ni sam odnos prema 'svetomu' nije uvijek ujednačen; kreće se od straha i bijega pred 'svetim' do poštivanja, ljubavi i poklona prema 'svetomu'. Ovo predavanje nastoji biblijski osvijetliti pridjevak 'sveto' posebice ukoliko se pridaje ljudima, i, u drugom dijelu, pokušava iznijeti biblijske osnove za određene odnose pred tim ljudima, odnosno štovanje ili kult svetaca.

Pita se: koje svjetlo baca biblijska starozavjetna i novozavjetna poruka na veličinu 'svetoga'? Što znači 'svet' u Bibliji? Što je 'sveto' i tko je 'svet'? Tko su biblijski sveti. U pretpostavci da je starozavjetni izabrani narod svojevrsna norma za Crkvu i danas, pita se, do koje je mjere njima 'sveto' i nama 'sveto'? Dalje, u pretpostavci da je Crkva apostola, norma za Crkvu do svršetka svijeta<sup>2</sup>; da li je i njezino poimanje i tretiranje 'svetoga' i svetaca trajno valjano i što ono uključuje?

### A. Biblijski korijeni hagiologije

#### 1. Starozavjetni pojam svetoga

Starozavjetna religijska svijest izrasta polagano i postepeno u biblijsku, objavom rasvijetljenu i doživljenu, svijest. U klicama toga rasta, tj. u starim izraelskim i židovskim predajama, sretaju se elementi prirodne religioznosti starih istočnih plemena i naroda.<sup>3</sup> Među

<sup>1</sup> J. Hänel, *Die Religion der Heiligkeit*, 1931.

<sup>2</sup> Karl Rahner, *Über die Schriftinspiration* (Quaestiones disputatae I), Herder, 1965; *Diskussion über die Bibel*, Mainz, 1963.

<sup>3</sup> Walther Eichrodt, *Theologie des Alten Testaments* (Teil 1), Göttingen, 1959, str. 177.

tim elementima nalaze se i određeni pojmovi 'svetoga'. 'Sveto' je: neshvatljivo, čudovišno, nedostižno, moćno, gospodstveno božanstvo koje ponajčešće ulijeva strah i veliko strahopočitanje. 'Svete' su stvari, ljudi, mjesta, predmeti i hramovi koji dolaze u poseban odnos s božanstvom. 'Sveti' su čini kojima ljudi nastoje doći u vezu s božanstvom. Svijet 'omeđenoga, osobitoga, povučenoga iz svakodnevnoga' naziva se svetim i razlikuje od profanoga.<sup>4</sup> Iz takvoga se poimanja svetoga stvaraju odgovarajući izrazi: polinezijski: *tabu* (označiti, razlikovati, učiniti zasebnim),<sup>5</sup> grčki: *témenos*, *témnein* (odsječen, odsjeći, odvojiti), latinski: *sanctus*, *sancire* te najvjerojatnije i hebrejski *kadoš*.<sup>6</sup> U toj prvoj fazi razvoja biblijske misli, koje se tragovi vuku i u daljnjem rastu, 'sveto' se nekako poistovjećuje sa izoliranom veličinom.

Biblijske predaje koje nastaju od Mojsijeva vremena naovamo sve jače naglasuju Božju svetost, a manje svetost ljudi, stvari i predmeta, dok u drugih religija istoka i dalje ostaju prvenstveno 'sveti' objekti. Biblijski Bog jest Prisutni (Izl 3,12—15),<sup>7</sup> on je izišao iz svoje izoliranosti te posvećuje sve što dirne. Obilno priopćuje pojedincima i svemu narodu svetost. Narod postaje izabranim, 'svetim' narodom (Izl 19,6; Prz 7,6; 26,19; Lev 11,44; 19,2; 20,7.26), a Bogu se pridaje naslov 'Svetac Izraelov' (usp. osobito Izaiju 1,4; 40,25; 41,14; 43,3; 47,4; 2 Kr 19,22; Jr 50,29 i dr.). Prvi izrazi o svetom narodu i svetom Bogu nisu toliko istančani. Nose primjese općereligijskoga pojma svetoga, ali sa sve uočljivijim Božjim zahtovima u povijesti naroda te s otkrivanjem Božjih planova i njegove volje da želi spasiti, osloboditi, izbaviti i privući sebi sve stvoreno (Lev 10,3; Izl 29,43; Iz 5,16; Ez 20,41) te iz svijesti da želi privinuti sebi i grešnike i otpale kao i razvratnike (usp. osobito Hošeu), otkriva se Božja svetost kao sveobuhvatna (posvećuje sve pa i 'konjske privjeske' Za 14,20) i svetost u praštanju i ljubavi. Bog se osobno sa svom svojom intimnom svetošću privija svome narodu da bi ga svojim dahom posvetio. On je svet u sebi i na djelu. Taj specifično biblijski pojam Božje svetosti kao i pojam posvećivanja naroda i pojedinaca najistaknutije iskače iz Izaije. »Svet, svet, svet« (izraz za najposobniji superlativ u hebrejskom jeziku) upozorava na posebničku Božju svetost. Ali i tu dolazi do izražaja Božja svetost ukoliko i posvećuje: seraf uzima s nebeskog žrtvenika žeravu i čisti usne proročke (Iz 1,1—3).

'Element' kojim Bog posvećuje jest Duh (Iz 63,1; Ps 51,13; Iz 42,1; 61,1; 2 Kr 2,9; Hoš 9,7; Jl 3,1). Po Duhu Hošea (9,7), Izaija (30,1) i Mihej (3,8) postaju ljudi Duha i nositelji Duha. Preobrazba kojom Duh preoblikuje ljude toliko je jaka da te ljude nosi (usp. slikoviti prikaz o Habakuku) te mu oni postaju posrednici i suradnici u spasavanju i posvećivanju, sveti.<sup>8</sup> Takvi su u prvom redu Mojsije koji je nosio naslov proroka što se licem u lice sreće s Bogom i od kojega nema ni prije ni poslije većega, kako misli starozavjetni redaktor Ponovljenog zakona

<sup>4</sup> Walther Eichrodt, nav. dj. str. 166; H. Gross, *Heiligkeit*, u *Handbuch theologischer Grundbegriffe*, I, München, 1962, str. 653.

<sup>5</sup> E. Stiglmayr, *Tabu* u *Die Religion in Geschichte und Gegenwart* (RGG), 1962<sup>3</sup>, sv. VI, str. 598.

<sup>6</sup> Walther Eichrodt, nav. dj. str. 177; H. Gross, nav. čl. str. 653.

<sup>7</sup> Usp. Ivan Golub, *Prisutni*, Zagreb, 1969.

<sup>8</sup> Josef Scharbert, *Heilsmittler im Alten Testament und im Alten Orient* (Quaestiones disputatae 23/24), Herder, 1964 (passim). Usp. i Procksch, *hdgios*, u *ThWNT*, I, str. 87—97.

(Pnz 34,10), Jošua, Samuel, Šaul, David, Salomon te neki kraljevi, proroci i svećenici.<sup>9</sup>

Sveti Bog, sasvim drugačiji nego ljudi (Hoš 11,9), želi izmijeniti svijet posvećenjem. On želi ljudima stvoriti novo srce (Jr 31,31; Ez 36,26; Ps 51,13). On je svet i želi da svi budu sveti (Lev 19,2).

Uza sve rečeno treba ipak imati stalno na umu, kada je riječ o starozavjetnom pojmu 'svetoga', da se tadašnji pojam svetosti uvijek gleda više ili manje, izuzevši neke jake proročke naglaske, u perspektivi kulta i eshatologije radije nego u perspektivi etike i ćudoređa, a još manje u svjetlu instinskoga i životvornoga Duha što djeluje iznutra stvarajući od čovjeka pravu sliku Božju. Kroz svu se starozavjetnu povijest provlače opći istočno-religijski sadržaji o svetosti Hrama, Zakona, čina i institucija te o svetosti svega što je s njima u uskoj povezanosti.<sup>10</sup>

## 2. Novozavjetni pojam svetoga

Novozavjetni pojam svetoga nadograđuje se na starozavjetni pojam. Terminologija ostaje po prilici ista. Upotrebljava se često kulturna terminologija za označavanje svetosti sasvim drugoga roda.<sup>11</sup> Otrprve je ipak jasno kako osobna Božja i ljudska svetost potiskuje u pozadinu svetost Hrama, predmeta i ustanova.

Duh Božji, koji je nadahnjivao proroke i pravednike Staroga zavjeta, u Novom zavjetu pojavljuje se kao Duh Sveti, božanska osoba. Sada se pojavljuje očitije i njegovi su zahvati stvaralačkiji nego ranije. Vrhunsko djelo Duha Svetoga jest Isus Krist, koji je začat, pomazan i uskrišen njegovom snagom. Po uskrsnuću sam Isus postaje životvornim Duhom (2 Kor 3,6; 1 Kor 15,22; 1 Pet 3,18). On daje svojima svoga Duha (Iv 20,22). Isus postaje začetnikom 'novoga stvorenja' (2 Kor 5,17), trajni posvetitelj (Heb 2,11). On ljubi Crkvu i »predao se za nju da je posveti... sebi privede da bude sveta i neporočna« (Ef 5,25).

Osobito je Pavao izrazit u isticanju djelovanja Duha u srcima vjernika. Naglasuje ostvarenje Jeremijina, Ezekielova i Joelova proročanstva. Krštenici postaju hram Duha Svetoga (1 Kor 3,16—17; 6,19; 2 Kor 6,16). Crkva je hram toga Duha (Ef 2,20—22; 1 Tim 3,15; Heb 3,6; 1 Pt 2,5 i dr.). Silom i snagom toga Duha sav kršćaninov život prinos je i žrtva Bogu (Rim 12,1; Ef 5,2; Fil 2,17; usp. Heb 5,1; 9,23; 10,1; 13,15 i dr.). Dapače snagom Duha kršćani su djeca Božja (Rim 8,14; Gal 4,6).<sup>12</sup> Plodovi Duha su: ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost (Gal 5,22—23). Po Duhu krštenici su povezani s Kristom kao loze s trsom, kao udovi s glavom: s njime trpe, da s njime i zakraljuju, s njime umiru, da s njime i suoskrsnu (Rim 8,17 sl. i dr.).

<sup>9</sup> Josef Scharbert, nav. dj. str. 81—100.

<sup>10</sup> R. Lahaye, *Les Saints de l'A.T. nos pères dans la foi*, Paris 1969. B. Cooke, *Holiness and the Bible*, u *Worship* 42 (1968), str. 67—76; usp. Biblijske teologije Staroga zavjeta i ThWNT, I str. 87—116.

<sup>11</sup> U Novom zavjetu i Crkvi upotrebljava se u drugačijem smislu riječ 'žrtva', 'hram', 'prinos', 'svet', pa i sama riječ 'Bog'. Usp. Lionel Swain, *Worship in the New Testament* u *The Clergy Review*, 7 (1970), str. 508—516.

<sup>12</sup> I. de la Potterie S. J. — S. Lynnot S. J., *La vie selon l'Esprit — conditoine du chrétien*, (Unam Sanctam 55), Paris 1965.

Nositelj novozavjetne svetosti jest Isus i njegov Duh. Isus je prešao u nerukotvoreni šator svoga tijela, tj. u proslavljeno stanje kao u novi hram. To je njegov velikosvećenički čin predskazivan velikosvećeničkim činom Staroga zavjeta. Time je otvorio Svetište svima koji ga slijede. »Po njemu imamo slobodan pristup u Svetište« (Heb 10,19).<sup>13</sup>

Specifičnost novozavjetnog pojma i sadržaja svetoga jest u pridavanju svetosti osobama, napose Bogu Ocu, Sinu i Duhu Svetomu, a onda ljudima ispunjenima Duhom. Novozavjetna se svetost ne ostvaruje izvana tj. isključivo izvanjskim zakonskim djelima i činima, već osobnim otvaranjem vodstvu Duha, koji vodi iznutra zakonom ljubavi. Ta svetost nije nužno navezana na Hram ili kult, na slovo Zakona ili instituciju. Koliko je god izvanjsko još uvijek potrebno, ono je samo pomoć i sredstvo posvećivanja, a nikako subjekt koji bi posvećivao. Novozavjetna se svetost odnosi prema starozavjetnoj kao stvarnost prema slici, zbilja prema sjeni, ispunjenje prema obećanju. Najizrazitije govori o tome poslanica Hebrejima, koja želi uvjeriti obraćene Židove kako su tek sada obogaćeni i kako se tek u Isusu ostvarilo ono što su vjekovima željeli i za čim su žudili.<sup>14</sup>

Za osvjetljenje neka posluži ona Isusova: »Srušite ovaj hram i za tri ću ga dana opet sagraditi« (Iv 2,19), misleći »na hram svoga tijela« (2,22) i ona rečena za Ivana Krstitelja: »Zaista, kažem vam, između rođenih od žene, ne usta veći od Ivana Krstitelja. A ipak i najmanji u kraljevstvu nebeskom veći je od njega (Mt 11,11; Lk 7,28).

Uza svu širinu kojom se svetost pridjeva svim krštenima, Novi zavjet ističe i neke posebne ljude kao izrazito svete. Poštuje starozavjetne pravednike i proroke pridajući im naslov svetaca (usp. Heb 11; Dj 7; Lk 9,26; Ef 3,5; 2 Pt 3,2), a na poseban je način Isus 'svetac Božji' (Mk 1,24; Lk 4,34; Iv 6,69; Lk 1,35; Dj 3,14; 4,23 i dr.). Od novozavjetnih ljudi uz Isusa spominju se kao sveti na poseban način apostoli (Ef 3,5; 1 Kor 1,30); Stjepan, pun Duha Svetoga (Dj 6 —); Pavao, kome Luka posvećuje veliki dio Djela. Otkrivenje ubraja među svete apostole, za koje kaže da su vijenac od dvanaest zvijezda što resi glavu Crkve (12,1), mučenike kao svjedoke Isusove »koji su oprali svoje haljine u krvi Janjeta« (7,14; 5,6; 11,18; 14,12; 17,6 i dr.).

## B. Biblijski korijeni hagiodulije

Pod pojmom dulije razumijeva se iskazivanje posebnog štovanja svecima. Dulija uključuje uz štovanje i posebne javne i službene čine kao što su zazivanje svetaca, poklon njima u čast, kađenje njihovih moći, gradnja crkava i dizanje oltara, hodočašća na njihove grobove i sl. Dulija se razlikuje od štovanja Boga (kult latrije) i štovanja Blažene Djevice (kult hiperdulije). Svece štuujemo kultom dulije. Treba razlikovati štovanje i kult.<sup>15</sup>

<sup>13</sup> Albert Vanhoye, *La structure littéraire de l'épître aux Hébreux* (studia neotestamentica, Studia I), Paris 1963.

<sup>14</sup> Albert Vanhoye, nav. dj. usp. Ante Kresina, *Kratak uvod u poslanicu Hebrejima*, u *Služba Riječi* 39 (1973), str. 15 sl.

<sup>15</sup> Ante Tamarut, *De conceptu cultus publici Sanctorum*, Roma 1966 (Excerpta e dissertatione), str. 41—46.

## 1. Štovanje svetaca u Starom i Novom zavjetu

Stari Božji narod štuje svoje pravednike (Sir 44—50 i dr.). Vrlo izrazit dokaz za to jest i činjenica: kako dugo ostaje živa i svježa uspomena na njih! Mnogi starozavjetni likovi opisani u Bibliji kao što su Abraham, Izak, Jakov, Josip, Mojsije, Jošua, David i drugi osvjettljeni su biblijskim opisima na osnovi dugih i časnih predaja i spomena. Nadalje, u mnogim mjestima židovski narod štuje grobove svojih velikana, napose proroka. Herod Veliki dao je urediti Davidov grob u Jeruzalemu, grobove patrijarha u Hebronu, a u Isusovo vrijeme nastavili su Židovi uređivati grobove proroka mučenika (Mt 23,30; Lk 11,47). Dosada je otkriveno preko pedeset časnih grobova iz staroga židovskoga svijeta koji kriju ostatke pravednika.<sup>16</sup> To staro židovsko štovanje grobova privatnoga je značenja. Pojedinci su mogli i smjeli dolaziti na te grobove, uređivati ih, ukrašavati cvijećem, ondje se pokloniti, moliti i sl., ali javno štovanje i kult, tj. skupno štovanje uz određene obrede nije bilo dopušteno.<sup>17</sup>

Kasnije, u našoj eri, Židovi nisu toliko osjetljivi na štovanje grobova svojih pravednika i svetaca. Posljednji grob što uživa posebne počasti jest grob rabina Mosesa Hajima zvanog Luzzato iz 1797. To bi bio i njihov posljednji priznati svetac.<sup>18</sup>

U novozavjetnim tekstovima nalazimo priznavanje i poštivanje starozavjetnih pravednika. Neki se od njih npr. proroci izričito nazivaju svetima. Novozavjetna apostolska Crkva reda za starim pravednicima svoje mučenike od kojih je prvi Stjepan (Dj 6—7). Njega su muževi časno i s poštovanjem sahranili (Dj 8,2). Jako svjedočanstvo o štovanju mučenika nalazimo u Otkrivenju.

Za Bibliju kako Starog tako i Novoga zavjeta mnogi su pravednici bili za života i zagovornici kod Boga: Abraham (Post 20,7.17; 18,22—32), Mojsije (Izl 32,11—12.31—34) i dr.<sup>19</sup> U Novom zavjetu izrazit je tekst Jakovljeve poslanice: »Mnogo može žarka molitva pravednikova« (5,16 sl.). Ali, ono što je za nas vrlo značajno, jest vjerovanje u djelotvornost molitve usnulih pravednika. Jedinostveni slučaj zagovora svetih pokojnika u Starom zavjetu nalazimo u Drugoj knjizi o Makabejcima. U vrijeme teškog napada na židovstvo od strane Antioha IV Epifana (175—164/3) Juda Makabejac sokoli i hrabri narod ukazujući mu na Božju zaštitu. On pripovijedi »vjerodostojan san, viđenje... Evo što je vidio: bivši veliki svećenik Onija (ubijen u Dafni 170 o. m.), čovjek dobar i čestit, skroman u ophođenju, blage ćudi, otmjen u govoru, od djetinjstva vičan svakoj kreposti, podigao ruke i molio za svu židovsku zajednicu. Zatim se Judi ukazao i čovjek vremešan i častan, čudesna i veličanstvena dostojanstva. Tada Onija progovori: 'Ovo je ljubitelj braće svoje, koji se mnogo moli za narod i sav sveti grad, Božji prorok Jere-

<sup>16</sup> Joachim Jeremias, *Drei weitere spätjüdische Heiligengräber*, u *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft* 52 (1961), str. 95—96. Ssp. isti, *Heiligengräber in Jesu Umwelt*, 1958.

<sup>17</sup> Theodor Klauser, *Christlicher Märtyrerkult, heidnischer Heroenkult und spätjüdische Heiligenverehrung*, u *Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen*, Heft 91, str. 33—34.

<sup>18</sup> Theodor Klauser, nav. čl. str. 32, bilješka 17.

<sup>19</sup> Josef Scharbert, nav. str. 89 i passim.

mija'« (15,12—16). Čini se da je slično uvjerenje o zagovoru pravednika kod Boga nadahnulo i evanđeliste kada su zabilježili onu prisposobu o bogatašu i siromahu Lazaru, te molbu bogataša da mu se Abraham smiluje i pomogne (Lk 16,19—31), kao i onaj događaj iz Isusove muke: »Pusti, da vidimo hoće li doći Ilija da ga spasi« (Mt 27,49; Mk 15,36).

U Novom zavjetu Isus je jedini posrednik i zagovornik kod Boga (1 Tim 2,5; Heb 9,15; 12,24; 8,6; 7,25). U smislu tih tekstova izgleda da su svi drugi posrednici i zagovornici potpuno isključeni. Ipak za svoga zemaljskoga života Isus bira apostole, daje im ovlaštenja i poslanje slično svome vlastitom poslanju. Po uskrsnuću on ostaje sa svojim i prema Pavlu kao glava, tj. kao vođa i počelo svega spasiteljskog djelovanja — životvorni Duh — oživljuje cijelo Tijelo, Crkvu. Svi udovi stupaju u službu Duha (Ef 4 i dr.). Krist posrednik između Boga i ljudi posreduje i 'posredstvom' svojih sljedbenika. On posreduje kao glava Novoga Izraela u Tijelu i po Tijelu. Umjesto da s dolaskom Sina nestane paradoks ljudskih posrednika u povijesti spasenja, on se još više učvršćuje.<sup>20</sup>

Pitanje je kakvu ulogu u posredovanju i zagovoru imaju pravednici i sveti onkraj ovozemnosti. Iz novozavjetnih tvrdnji kao što je ona Isusova: »Vi koji pođoste za mnom, o preporodu, kad Sin čovječji sjedne na prijestolje svoje slave, i vi ćete sjediti na dvanaest prijestolja i suditi dvanaest plemena Izraelovih« (Mt 19,28; Lk 22,30) i ona Pavlova »... ako pak djeca, onda i baštinici, baštinici Božji, a subaštinici Kristovi kada doista s njime zajedno trpimo, da se zajedno s njime i proslavimo« (Rim 8,17), opravdano se može zaključiti da se sa jačom povezanošću s Kristom u slavi suposredništvo ne dokida, već povećava. Kao što je Isusov zemaljski život, a osobito smrt sredstvo spasenja i snaga njegova vječnoga zagovorništva kod Boga (2,9; 9,24), tako bi i oni koji 'dopunjuju što nedostaje mukama Kristovim za Tijelo njegovo, za Crkvu' (Kol 1,24) zaslugom vlastitih patnji, a u povezanosti s Kristom, imali nekog udjela u zagovoru za nas.

Posredništvo svetaca bi trebalo, prema rečenomu, razumijevati u povezanosti i zajedništvu s Kristom i u podređenosti njegovom posredništvu. On je jedini posrednik, a drugi su s njime 'suposrednici'.

Nije teško zapaziti kako je i Novi zavjet vrlo suzdržljiv u spominjanju posredništva i zagovora svetaca. Uz ono već spomenuto o Abrahamu i Iliji, tek Otkrivenje daje naslutiti nešto o zagovoru svetih. »... vidjeh pod žrtvenikom duše zaklanih zbog Riječi Božje i zbog svjedočanstva što ga imahu. Vikahu iza glasa: 'Ta dokle, Gospodaru sveti i istiniti! Zar nećeš suditi i osvetiti krv našu nad pozemljarijama?' I svakome je od njih dana bijela haljina, i rečeno im je neka se strpe još malo vremena...« (Otk 6,10—11) i dalje: »... i dano mu je (anđelu) mnogo kada da ga s molitvama svih svetih prinese na zlatni žrtvenik pred prijestoljem. I vinu se dim kadioni s molitvama svetih iz ruke anđelove pred lice Božje. Anđeo uze kadionicu, napuni je vatrom sa žrtvenika i prosu na zemlju. I udariše gromovi i glasovi i munje i po-

<sup>20</sup> A. A. Viard i J. Duplacy, *Médiateur*, u *Vocabulaire de Théologie Biblique*, Paris 1962, str. 596; usp. (hrv. prijevod M. Križman), *Rječnik Biblijske Teologije* (Kršćanska Sadašnjost), Zagreb 1969, str. 933.

tres« (Otk 8,3—5). Razlog te novozavjetne suzdrživosti očito je opasnost da se potcijeni jedinstvenost Kristova posredništva.<sup>21</sup>

## 2. Kult heroja u grčko-rimskom svijetu

Istraživačima i učenjacima koji se bave ispitivanjem izvora kršćanskoga kulta svetaca kakav se pojavljuje već u 2. stoljeću i kasnije se sve više širi i dobiva nove oblike, Biblija ne pruža sasvim zadovoljavajući odgovor. U Bibliji naime postoje dokazi za štovanje svetaca, ali ne i za kult, tj. javno i službeno štovanje. Povjesničarima se nudi jedna zamamna pojava. Već od početka našeg stoljeća mnogi prihvaćaju s Harnackom da kršćanski kult svetaca potječe iz grčko-rimskog kulta heroja. Prema njihovom mišljenju kršćanstvo bi pridalo svojim mučenicima onakav kult kakav je u grčko-rimskom svijetu bio uobičajen prema herojima. U grčko-rimskim gradovima isticali su se po glavnim trgovima grobni spomenici državnika, zakonodavaca, palih ratnika, vođećih filozofa, čudotvornih liječnika i sl. Njima su se na tim mjestima iskazivale prave kultne počasti. Broj i kategorije onih koji su zasluživali takve spomenike i kult rastao je sve više. Nije sa sigurnošću poznato da bi se među herojima kao posebna kategorija veličali poganski mučenici, iako ima o tome ponešto sporadičnih izvještaja. Iz svega jedno je jasno: na grobovima poganskih heroja izvodio se kult u pravom smislu riječi. Taj je kult naoko sličan onom kultu koji se pojavljuje na grobovima kršćanskih mučenika, i kasnije, drugih svetaca.<sup>22</sup>

## 3. Kršćanski kult mučenika i svetaca

Kršćanski kult mučenika pojavljuje se, kako je ranije rečeno, već drugom polovicom 2. stoljeća. Njegovi korijeni ne nalaze se u nekom predstojećem kultu u židovstvu niti vuku osnovu u ranokršćanskoj praksi apostolskoga vremena. Faktografski gledano ne bi bila bez temelja hipoteza po kojoj bi kršćanstvo baštinilo iz židovstva i apostolskih vremena štovanje svetih i mučenika, a pod utjecajem i po primjeru poganskog kulta heroja, to štovanje razradilo i preobrazilo u pravi kult.

Ipak neke činjenice oslabljuju tu hipotezu, iako same po sebi daju i one tek hipotetički odgovor na pitanje o izvorima kršćanskoga kulta.

1. Same izvanjske sličnosti poganskoga kulta heroja i kršćanskoga kulta mučenika nisu presudne niti toliko upadne da bi nužno navodile na zaključak o njihovoj uzročnoj povezanosti.<sup>23</sup> Postoji velika razlika u procjeni 'veličine' heroja i kršćanskog mučenika: heroj je jak i velik u sebi. On je svojim silama izveo velika djela, približio se bogovima

<sup>21</sup> »Posrednik je došao od Boga i k njemu se vratio; to kao da ga zbližava s nebeskim posrednicima SZ. Ta bliskost navela je neke kršćane, koji su ponekad bili pod utjecajem ma-loazijske poganske gnoze, da Krista i anđele stavljaju više-manje u isti plan. Te su zablude zahtjevale neka jasna određenja (Kol 2,18 sl.; Heb 1,4-14; usp. Otk 19,10)« usp. nav. čl. u RBT str. 933.

<sup>22</sup> Theodor Klauser, nav. čl. str. 35.

<sup>23</sup> Theodor Klauser, nav. čl. str. 36; usp. J. Geffcken, *Der Ausgang des griechisch-römischen Heidentums*, 1929<sup>2</sup>, str. 234 i 323; F. Pfister, *Der Reliquienkult im Altertum 2* — RVV 5 (1912) str. 627—634.

ili je čak i postao bogom. Kršćanski mučenik je skroman, ponižen, prezren, pasivan; on dobiva snagu odozgor i često moli za mučitelje.<sup>24</sup>

2. Kršćanski kult mučenika javlja se, kako spomenusmo, već polovicom drugog stoljeća, tj. u vrijeme kada nije bilo masovnog pokrštavanja pogana, kao što je slučaj u četvrtom stoljeću, pa su se pokršteni pogani 'utapali' u ranokršćanski svijet i nisu unosili svoje običaje u znatnijoj i prevladavajućoj mjeri u kršćansku sredinu. U to su vrijeme kršćani veoma zazirali od poganskoga kulta i radije su ginuli nego prihvaćali štovanje ili kult poganskih bogova, heroja ili careva.<sup>25</sup>

3. U kršćanstvu iščezavaju starozavjetne zapreke koje su priječile javno skupljanje vjernika ili obavljanje zajedničkih molitava na grobovima pravednika kao što nestaju i propisi o zabrani sahranjivanja pokojnika na sakralnim prostorima, tj. zakoni o čistoći i nečistoći, pa bi se ono privatno židovsko štovanje pokojnika lako bilo moglo razviti u javno štovanje ili kult.

4. Već u 2. stoljeću pojavljuje se u kršćanstvu osjetljiva zauzetost za načelo 'apostolskog nasljedstva'. Grobovi apostola, mučenika i biskupa bili su kao spomenici i dokazi apostolskog nasljedstva. Na tim bi grobovima mjesni biskup okupljao vjernike, svećenike i druge svoje pomoćnike, ističući povezanost sviju s apostolskim prvacima. Kasnije bi se taj običaj protegao i na grobove drugih mučenika i svetaca.<sup>26</sup>

Pitanje izvora ili korijena kršćanskoga kulta svetaca ostaje djelomično otvoreno. Štovanje pravednika i svetaca baština je i nasljedstvo starozavjetnoga Božjega naroda i Pracrkve, a javno štovanje ili kult ima svoje motive u kršćanstvu,<sup>27</sup> ali povod za uvođenje toga kulta u raznim oblicima nije zasada sa sigurnošću poznat.

## SUMMARIUM

Articulus sub titulo »*De radicibus biblicis hagiologiae et hagiologiae*« conceptum sanctitatis eiusque evolutionem in religione veterotestamentaria et in primaeva communitate christiana seu in ecclesia apostolica summam tractat. Illustrat quomodo conceptus a rebus sacris: templo, institutionibus, ritibus et cultu pedetentim ad Deum, atque ad populum electum et singulos homines transierit. Deus est solus Sanctus et Spiritus suo sanctificator aliorum. Summum opus sanctificationis Spiritus Dei Jesus est qui inde ab exaltatione sua, Spiritus vivificans effectus, Spiritum suum effundit in corda sanctorum — qui verum templum Dei constituunt.

In altera parte articulus agit de sanctorum veneratione. Sancti patres, prophetae et martyres revera coluntur, sed veneratione quae cultus sensu stricto nondum appellari potest. Cultus ecclesiasticus motiva solida e praxi 'biblica' traxit, elementa tamen sua concreta non in Scripturis sed in christianismo elaborantur. Demum quaeritur utrum relatio quaedam existat inter cultum paganum herois praestitum et cultum a christianis martyribus tributum.

<sup>24</sup> Theodor Klauser, nav. čl. str. 36.

<sup>25</sup> Theodor Klauser, nav. čl. str. 37.

<sup>26</sup> Theodor Klauser, nav. čl. str. 37. Vidi osobito Karl Rahner, *Vom Geheimnis der Heiligkeit, der Heiligen und ihrer Verehrung*, u *Die Heiligen in ihrer Zeit*, Bd. I, Mainz, 1966, str. 9–26. i od istoga: *Die Kirche der Heiligen*, u *Schriften zur Theologie*, III, 1962<sup>3</sup>, str. 111–126.